

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості розвитку малого бізнесу як одного з напрямків формування конкурентного ринкового середовища. Висвітлено теоретичні положення та практичні підходи до організації і регулювання малого бізнесу.

Ключові слова: малий бізнес, перехідна економіка, підприємництво.

Постановка завдання, мета роботи. Постановка завдання цього дослідження полягає в розгляді питання про місце підприємств малого бізнесу в умовах економічної кризи в Україні. Малий бізнес як інституційний сектор економіки давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу. Малі підприємства забезпечують конкретних споживачів, а водночас – виконують важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечуючи джерело доходу для значних прошарків населення.

Хоча протягом усього періоду економічних реформ чимало сказано про необхідність розвитку в Україні малого бізнесу, в дійсності стан його розвитку залишається незадовільним. Проблема полягає навіть не в кількісних параметрах цієї сфери, які поступово поліпшуються, а насамперед – у структурі вітчизняного малого бізнесу.

Насторожує те, що за роки реформ малий бізнес України не зміг знайти свого місця в національній економіці, і не отримав належного позитивного ефекту від позитивних тенденцій останніх років. Тому сьогодні життєво важливим є залучення розвитку малого і середнього бізнесу в Україні до загальної стратегії економічного та структурної реконструкції національної економіки. Питання розвитку малого підприємництва розглянуто у працях Ю. Авксентьева, В. Білика, О. Благодарного, З. Варналія, Л. Вороніної, В. Карсекіна, О. Квасовського, О. Кужель та інших.

Але питання щодо регулювання розвитку малого підприємництва потребують подальшого дослідження з урахуванням організаційно-економічних умов його розвитку в Україні. У цей час проводиться багато дискусій з питань малого бізнесу, його нерідко називають новою економічною категорією. При цьому нехтують тим фактом, що малий бізнес як ідея з'явився з виникненням людської спільноти. Він не є винятково економічним терміном, тому що безпосередньо пов'язаний із багатьма аспектами діяльності і поведінки людини. Проте позиції науки і її погляди на розкриття змісту і значення малого бізнесу ще дотепер не приведені до єдиного розуміння.

Результати дослідження. Підтримка становлення та розвитку є одним з визначальних пріоритетів державної політики з перших років економічних реформ. Вагома роль малого підприємництва у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості та доходів населення здобула широке визнання на всіх рівнях та знайшла свій вияв у здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Україні. [1]. Проте дієвість заходів політики підтримки ма-

лого бізнесу виявилася недостатньою. Перед малими підприємствами в Україні продовжують виникати істотні перешкоди як на рівні державної політики, так і на рівні ринкового середовища.

Можна стверджувати, що підприємства цієї сфери поки що не посіли належного місця у структурі національної економіки. Відтак побудова моделі економічного розвитку, яка передбачала б максимально можливе поширення позитивних тенденцій економічної динаміки на всі складові державної економічної системи, наразі залишається серед визначальних завдань державної економічної стратегії.

Метою цієї роботи є вирішення важливих питань, які цікавлять підприємців, а також економічні та фінансові реформи, які проводяться щодо розвитку малого бізнесу.

Із завершенням передвибірчих перегонів в Україні починається етап осмислення суті нинішньої моделі економічного розвитку, формування економічної політики відповідно до потреб сьогодення та стратегічних завдань соціально-економічного розвитку. Безперечно, досягнення цих завдань неможливе без створення гармонійної інституційної структури національної економіки, яка неодмінно передбачає істотне збільшення ролі малого і середнього бізнесу в Україні. Проте успішність виконання зазначеного завдання передбачає насамперед вірне усвідомлення суті, суспільно-економічної місії та ролі малого бізнесу України, що, своєю чергою, дасть змогу побудувати дійсно дієздатну, довгострокову політику стимулювання розвитку останнього.

Економічна система, яка знаходиться у стані трансформування від командно – адміністративних до ринкових відносин, характеризується значними специфічними рисами. Вони зумовлені тимчасовим вакуумом економічної координації, який виникає після руйнування командних важелів впливу на економіку та до утворення дієвих механізмів ринкового саморегулювання та відповідних їм технологій нової державної економічної політики.

Метою економічної стратегії держави в умовах кризи на першому етапі має бути побудова розвиненої стійкої ринкової економіки – механізму, котрий здатен замінити державне адміністрування в економіці. У зв'язку з тим, що будь-які економічні процеси, так чи інакше, виявляються через дії економічних суб'єктів, економічна стратегія держави спрямовується, прямо чи опосередковано, на вплив на діяльність цих суб'єктів і формується в розрахунку на їхню раціональну реакцію. Адже вбудовані регулятори економічної системи за своєю формою є діями економічних суб'єктів із переслідування власних економічних інтересів.

Тільки із становленням у країні відносно розвиненої ринкової системи господарські суб'єкти починають адекватно реагувати на сигнали ринку, формувати ефективні приватні економічні стратегії, і з'являється можливість застосовувати традиційні регулятори економічної стабілізації.

Отже, зміна системи економічної координації в умовах кризи виводить на перший план забезпечення здатності приватних економічних суб'єктів розробляти та здійснювати власні ефективні економічні стратегії.

Незалежне функціонування суб'єктів господарювання безпосередньо пов'язане із проблемою мотивів та стимулів їхньої діяльності. Відповідна мотивація впливає з інтересу незалежного економічного суб'єкта до самовідтворення та спонукає до якнайповнішого задоволення цього інтересу, виходячи з наявних ресурсних можливостей та навколишнього інституційного середовища. Потреба у всебічному зміцненні мотивів до ефективного використання наявних у суспільстві ресурсів та примноження національного багатства країни в ринковій економіці зумовлює необхідність пріоритетного розвитку підприємницької поведінки як головного рушія розвитку економічної системи.

Між тим, структурна недосконалість та диспропорційність національної економіки, яка була сформована під впливом принципово інших важелів економічної координації та мотивації (надмірно висока частка важкої промисловості, обмежене виробництво споживчих товарів, неефективна система збуту, нерозвинена галузь роздрібною торгівлі тощо), становить вагому перешкоду на шляху формування адекватних ринкових економічних відносин.

Це потребує пошуку шляхів підвищення гнучкості економічної структури та її послідовної перебудови відповідно до вимог національних та світових ринків. На наш погляд, за таких умов малий бізнес відіграє важливу роль у впровадженні підприємницької поведінки економічних суб'єктів у трансформаційній економіці та запуску процесу структурної модернізації останньої.

Досвід зарубіжних країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що малий бізнес має певні переваги, що дає змогу йому домінувати на деяких ринках. Він оперативно реагує на зміни споживчого попиту, добре пристосований до обмежених ринків і ринків, де інновації і персональні взаємовідносини є дуже важливі, надає економіці потрібної гнучкості, характеризується високою швидкістю обігу авансованого капіталу, робить внесок у формування конкурентного середовища. Крім того, малий бізнес надає робочі місця тисячам і навіть мільйонам громадян, він простий у формуванні і управлінні, швидко реагує на можливості, оскільки характеризується мобільністю у прийнятті рішень під впливом кон'юнктури ринку, потребує порівняно невеликого початкового капіталу, в багатьох країнах користується державними пільгами. Але малий бізнес має і недоліки: він не завжди має рівний доступ до ресурсів, особливо до фінансових, а невеликі обсяги діяльності не дають змоги успішно використовувати переваги масштабності, вирішувати питання про внутрішню спеціалізацію. За цих умов серед підприємств малого бізнесу дуже високий рівень банкрутства. На думку західних спеціалістів, мала фірма з 20 або меншим числом працівників має тільки один шанс із трьох протриматися більше чотирьох років. Більшість банкрутств пов'язують із поганим управлінням.

Зарубіжний досвід переконливо свідчить, що підприємства малого бізнесу стабільно та ефективно працюють в розвинених країнах світу завдяки державній підтримці на всіх рівнях влади. Держава, своєю чергою, отримує зростання обсягів виробництва продукції, зниження напруженості на ринку праці, збалансування різних галузей економіки, гармонічну співпрацю великого і малого бізнесу, формування середнього класу підприємців, вирішення

соціальних проблем, підвищення конкурентоспроможності національних товарів, зростання надходжень до державного бюджету за рахунок податків.

Аналіз наслідків реформування економіки України протягом останніх п'яти років дає підстави стверджувати, що реалізація державної економічної політики, не підпорядкована єдиній стратегії державотворення і не обмежена необхідністю суворого дотримання вимог національної економічної безпеки, загострила успадковані від радянських часів диспропорції та фактично не забезпечила розбудову в Україні повноцінної ринкової економіки. Відсутність послідовної антикризової політики веде до підтримання перманентного стану трансформаційної кризи.

Відносини підприємництва найбільшою мірою реалізуються саме в малому бізнесі, в якому знаходять безпосереднє посидання незалежність власника та персоналізованість господарського управління. Виходячи з наведених особливостей трансформаційних економік, відзначимо, що малий бізнес в таких економіках виконує низку специфічних соціально-економічних функцій: сприяння процесам демонополізації, приватизації та роздержавлення економіки, стимулювання розвитку економічної конкуренції, формування численних суб'єктів ринкового господарства, орієнтованих на попит та конкуренцію; залучення до економічного обороту матеріальних, природних, фінансових, людських та інформаційних ресурсів, які "випадають" з поля зору великих компаній; поліпшення становища на ринках шляхом забезпечення еластичності їхньої структури, врегулювання попиту, пропозиції і цін, принаймні часткової компенсації втрат пропозиції на період реструктуризації великих компаній, індивідуалізації пропозиції та диференціації попиту, насичення ринків, задоволення специфічних місцевих потреб тощо.

Попри досить незначну економічну "вагу" окремих підприємств, малий бізнес в перехідних економіках набуває досить швидкого розвитку. Це зумовлено їхніми вагомими конкурентними перевагами в інституційній структурі економіки, якими є мобільність, здатність до швидкого реагування на зміни кон'юнктури ринку, оперативність освоєння нової продукції та зміни обсягів виробництва в межах виробничих можливостей, низька капіталомісткість, швидка окупність вкладень, невисокі експлуатаційні та накладні витрати підприємства, раціональна організація підприємства, зумовлена максимальним зближенням менеджменту, маркетингу та виробничого процесу [4].

Водночас, зворотним боком наведених конкурентних переваг є низька система загроз, які зумовлюють нестійкість розвитку малого підприємництва. Серед них – обмеженість фінансових ресурсів, труднощі в придбанні виробничих площ та обладнання, відсутність фінансових резервів та загроза швидкого банкрутства, надто вузьке коло постачальників, що може в низці випадків утворювати небажану залежність бізнесу, недостатній розвиток інфраструктури збуту продукції та після збутового обслуговування, нестабільність доходів підприємств та зайнятих на них осіб, соціальна незахищеність працівників, що створює труднощі найму тощо.

Крім зазначених об'єктивних чинників, значного впливу у перехідних економіках також набувають специфічні інституційні чинники, зокрема –

громадська думка стосовно підприємництва та ставлення до підприємців з погляду суспільно-масової свідомості, ставлення держави до цього сектору економіки.

Висновки. Отже, малий бізнес, який є невід'ємною структурною складовою сучасної ринкової економічної системи, в трансформаційній економіці додатково набуває функцій структуроутворювального елемента. Попри це, особливо у трансформаційних економіках, яскравого прояву набуває суперечність між об'єктивно високою економічною та соціально – політичною значущістю ролі малого підприємництва як форми діяльності та слабкою життєздатністю його окремих суб'єктів.

Значно більш виражена, ніж у великих підприємств, здатність до саморегулювання, самовідтворення та відносно автономного функціонування в рамках визначеної ринкової ніші зумовлює те, що специфічною рисою малого бізнесу є переважна схильність до мінімізації стосунків з державою. Відповідно, малий бізнес зазвичай є головною лобістською силою економічної лібералізації економіки.

Попри це, як показано вище, малий бізнес об'єктивно потребує цілеспрямованої державної політики щодо створення сприятливих умов для розвитку та спрямування його діяльності відповідно до встановлених стратегічних пріоритетів національного рівня.

В умовах стійкого розвитку економіки України стає необхідним розроблення нових підходів до організації і регулювання малого бізнесу, стратегій нових реформ, зумовлених цілями всебічного розвитку внутрішнього ринку і зміцнення конкурентноздатності української економіки.

Література

1. Вороніна Л.І. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання : навч. посібн. / за ред. Л.І. Вороніної. – К. : Вид-во ЄУФІМБ, 2001. – 307 с.
2. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. – Вид. 3-тє, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання", КОО, 2005. – 214 с.
3. Шпак В.І. Розвиток малого підприємництва в Україні / В.І. Шпак. – К. : Вид-во МА-УП, 2006. – 122 с.
4. Копченко І.М. Державне сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва в Україні / І.М. Копченко // Актуальні проблеми економіки : наук.-практ. часопис. – 2004. – № 4 (34). – С. 125-129.

Колодяжная И.В. Организация и регулирование развития малого бизнеса в Украине

Рассмотрены особенности развития малого бизнеса как одного из направлений формирования конкурентной рыночной среды. Освещены теоретические положения и практические подходы относительно организации и регулирования малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, переходная экономика, предпринимательство.

Kolodyazhna I.V. Organization and adjusting of development small business on Ukraine

In the article the features of development of small business are considered as one of directions of forming of competition market environment. Light up theoretical positions and practical approaches in relation to organization and adjusting of small business

Keywords: small business, transitional economy, enterprise.